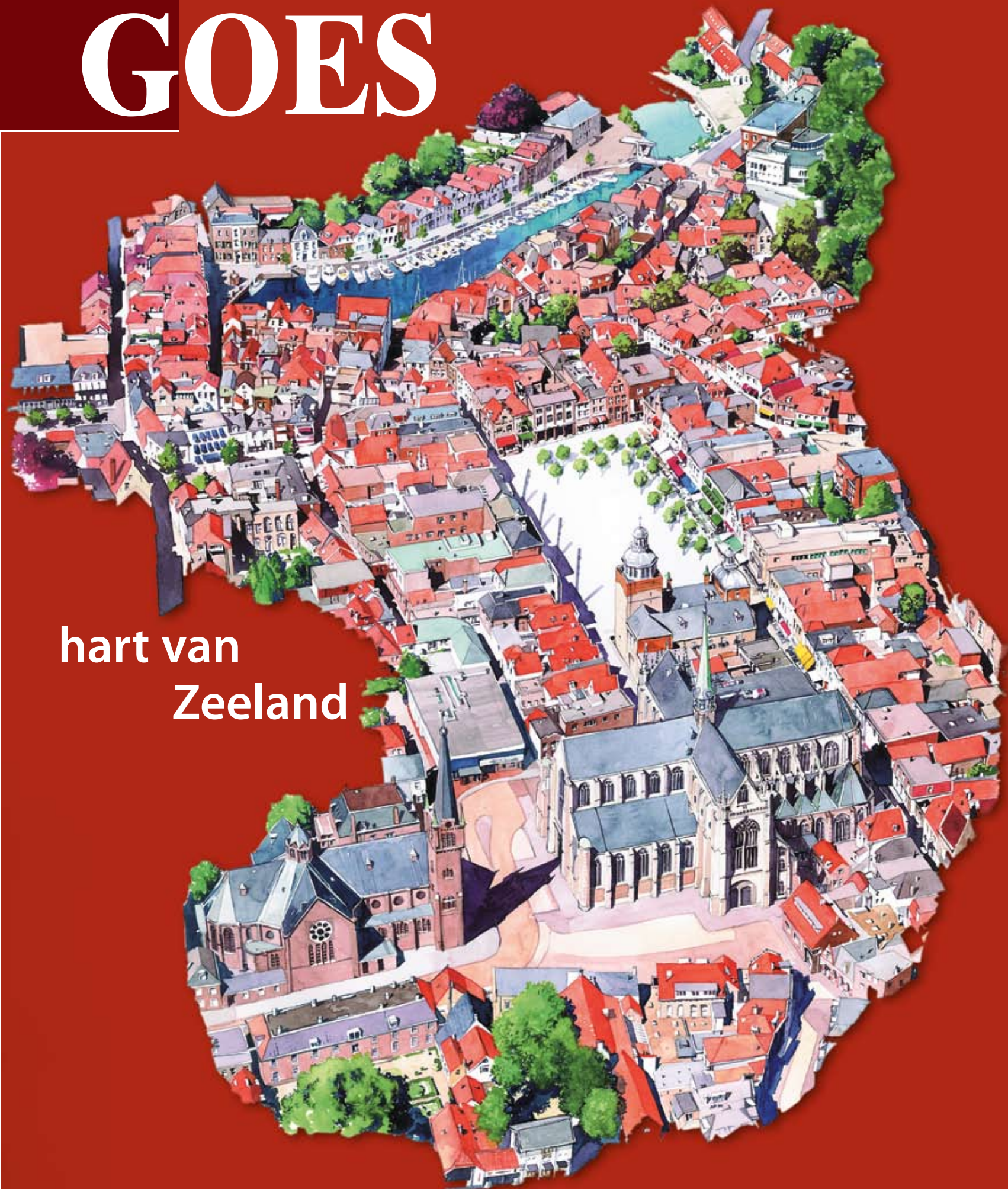

GOES

hart van
Zeeland

COLOFON

Dit katern is samengesteld door de gemeente Goes in samenwerking met de redactie van het tijdschrift Monumenten

Redactie

Frank de Klerk
Willy van Meegen
Cees Pieters
Robert Scheepe
Marijke Vanhommerig
Cock van den Wijngaard

Illustraties

Iso8fotografie, Goes
Gemeentearchief Goes
Danker Jan Oreel (omslag)

Geraadpleegde literatuur

J. Adriaanse, *Wandelingen door Goes in de 18e eeuw*, Goes, 2005
Basenau-Goemans en A. Rutgers van der Loeff, *Het oude huis en wij*, Amersfoort, z.j.
C. Dekker, *Een schamele landstede*, Goes 2002
A.W.J. de Jonge, Springer, Leonard Antonij (1855-1940) op www.inghist.nl
J.L. Kool-Blokland, *Van wallen en vesten*, in: *Op water gebouwd*, Middelburg, 1991
C. Wessels, *Goes binnen haar vesten*, Goes 1991
Kees Wielemaker, *In de wolken van stoom*, Goes, 1991
C. van den Wijngaard e.a., *Samenspel, themanummer Monumenten*, september 1992

Een goed bewaard geheim

Ooit kwamen bijna alle wegen op Zuid-Beveland door Goes. “Geef me ’n dubbeltje en ik ga naar Goes”, is een nostalgische slogan die aangeeft dat in Goes van alles te koop was. En dat is nog steeds zo. Tegenwoordig gaat de rijksweg A58 langs Goes. Wie vergeet af te slaan, mist de verscheidenheid van de derde monumentenstad van Zeeland met een beschermd stadsgezicht en maar liefst 238 rijksmonumenten. Dan blijft het bij een vluchtige blik op een modern bedrijventerrein, de televisietoren, het silhouet van een bijzondere watertoren en de contouren van enkele kerken, waaronder de Grote of Maria Magdalenakerk.

Goes is uitstekend ontsloten per spoor. Het treinstation ligt op loopafstand van de oude stad. Om een mooie entree tot de stad te beleven, is voor de automobilist de afslag Kloetinge de beste keuze. U komt dan langs Kloetinge, één van de mooiste dorpen van Zeeland, met een beschermd dorpsgezicht en dus zeer de moeite waard om even te gaan kijken. Als u verder rijdt, komt u vanzelf bij het station Goes met daarnaast een groot parkeerterrein. Via de Frans den Hollanderlaan loopt u richting centrum. Na tweehonderd meter staat u oog in oog met de vesten. Als u deze even aan de rechterzijde volgt via de J. Valckestraat en vervolgens over de Ganzepoortbrug gaat, staat u meteen in het historisch centrum.

In het vervolg van deze brochure leest u over de geschiedenis van Goes en de erfenis daarvan die zorgvuldig in stand wordt gehouden. Een gemakkelijke manier om de binnenstad te verkennen, is door de monumentenroute te lopen die u bij het VVV-kantoor in de Singelstraat kunt krijgen. U komt daar door de Ganzepoortstraat in te gaan, die overgaat in de Klokstraat. Als u aan het eind rechtsaf gaat, en meteen links vindt u op nr 13 de VVV. Deze korte wandeling laat meteen zien dat Goes dé winkelstad is van Zeeland met winkels in monumentale panden. Deze wandeling kunt u downloaden op www.goes.nl.

Verblijven in de Goese binnenstad geeft een prettig gevoel van geborgenheid. Het is alsof de wallen sterke armen zijn die de stad beschutting geven. Daarbinnen kun je genieten van de onverwachtse doorkijkjes. Durf de gebaande winkelstraten te verlaten en dwaal rond over de twee ravelijnen, het Groene Weidje of de Oude Singel, waar het dichtgeslibde restant van de middeleeuwse haven ligt. De hoge wallen bieden een fantastisch uitzicht over de in monumentale stijl gebouwde singels, en geven rust na uren winkelplezier.

Bij de VVV is een monumentenwandeling verkrijgbaar die u in ruim een uur langs de markten, de kaden en langs de belangrijkste monumenten voert die in deze brochure worden beschreven. Het historisch museum De Bevelanden, direct naast de VVV is de plaats bij uitstek om nog weer wat meer te weten te komen over de geschiedenis van Goes. Een logische voortzetting van een dagje Goes is een rit met de stoomtrein door Zuid-Beveland in de sfeer van de jaren 1930, bewegwijzerd vanaf het NS-station.

INHOUDSOPGAVE

2. Een goed bewaard geheim	13. Op zoek naar slot Oostende
3. Een kleine geschiedenis van Goes	15. De stroomtrein Goes-Borsele
6. Namen en gevelstenen	17. Historisch Museum De Bevelanden
7. Wonen in een monument	19. De dorpen van Goes
11. Het veranderend decor van de Grote Markt	20. Leonard Springer en de Oostvest

Een kleine geschiedenis van Goes

In 2005 viert Goes dat de stad dan 600 jaar stadsrechten heeft, maar de nederzetting is al veel ouder. Al in de tiende eeuw stichten schaapherders aan de westoever van de kreek de Korte Gos een nederzetting. Hun schaapskudden begrazen het nog onbedijkte schorrengebied. Dit territorium heet Beve- of Bavaland, naar de abdij van St. Baafs in Gent die het hier geruime tijd voor het zeggen heeft. De banden met Vlaanderen zijn nauw en wol en schapen vinden hun weg gemakkelijk over het water naar de abdij.

Uit de plaatselijke leiders van de herders komen de adellijke families voort, die de volgende eeuwen als ambachtsheren dorpen en grotere gebieden gaan domineren. Ze zijn ook verantwoordelijk voor de bedijkingen die vanaf de twaalfde eeuw worden ondernomen. In dorpsnamen als Eversdijk en Wolphaartsdijk zijn ze vereeuwigd. Goes is een van de oudste plaatsen van de Bevelanden en is al vroeg een zelfstandige parochie. In de namen van bij Goes horende dorpen als 's-Heer Arendskerke en Wissekerke is de ambachtsheer als parochiestichter bewaard gebleven.

De kreek de Korte Gos krijgt bij Goes een afdamming en slibt in een snel tempo dicht. Ten noorden van de dam komt de eerste haven van Goes te liggen. Wat zuidelijker ontstaat het eigenlijke Goes, met een kasteelberg en de eerste parochiekerk. De afstand tussen de haven en het dorp vindt men rond 1200 te groot. Met het graven van een kunstmatige binnenhaven, waar nu het kadegebied is, wordt dit probleem opgelost. Naast de verouderde kasteelberg beginnen de heren Van Borsele rond 1300 met de bouw van een moderner kasteel, Torenburg genoemd.

Na 1300 ontwikkelt het dorp Goes zich voorspoedig. Buitenlandse schippers en handelaars weten Goes steeds beter te vinden, terwijl schippers uit Goes zich in havens in heel West-Europa laten zien. Het dorp groeit en de weekmarkt trekt handelaren, boeren, burgers en buitenlui. Het dorpsbestuur krijgt steeds meer zelfstandigheid. De grote veertiende-eeuwse heren van Goes hebben weinig interesse in de binnen een gracht gelegen eenvoudige woontoren met bijgebouwen. Na diverse beleningen aan lagere edelen verkopen ze het gebouwtje aan het begin van de vijftiende eeuw. Latere eigenaren bouwen de woontoren uit tot een echt kasteel. Naar de bezitters in de late vijftiende en zestiende eeuw heet het kasteel sindsdien Slot Oostende. Als de gracht wordt gedempt en de bijgebouwen worden afgebroken, verliest het gebouw veel van zijn allure. Thans is het een restaurant. Bijzonder is dat de kern van het restaurant de vroegveertiende-eeuwse woontoren is, die nu onzichtbaar is en wacht op onthulling.

De stadshaven, nu het domein voor de pleziervaart, vroeger de aanlegplaats voor binnen- en buitenlandse schippers

Het stadhuis

Het dorpsbestuur bouwt bij de kasteelberg en de dorpskerk een vlees- en lakenhal, met daarbij een gevangentoren, het latere stadhuis. Het rechthoekige veld aan de noordzijde krijgt al in de veertiende eeuw een marktbestemming. De huidige dinsdagmarkt is daarvan de voortzetting. Het dorpsbestuur krijgt vanaf nu ruimere bevoegdheden. Aan de hal wordt een vergaderkamer en rechtbank - een zogenaamde vierschaar - bijgebouwd. Dit rommelige gebouw breekt men later grotendeels af. Vanaf 1464 wordt op de oude fundering een nieuw stadhuis gebouwd, dat in de late achttiende eeuw ingrijpend wordt vernieuwd. Aan de oostzijde van het gebouw voegt men een neptoren toe en het hele gebouw krijgt een rococo-stijl aangemeten. De vierschaar staat bol van de nieuwe symbolen van rechtspraak en bestuur die aan het plafond en op de wanden worden aangebracht. De minder representatieve ruimten, zoals de vleeshal en de middeleeuwse gevangenissen in de oude toren, blijven ongewijzigd. De vleeshal heeft sedert jaren een horecafunctie, terwijl de oude vierschaar als trouw- en ontvangstaal dienst doet.

De heringerichte Grote Markt met het stadhuis aan de zuidzijde

De Kleine Kade, rechts met uurwerk de getijdenwatermolen, naderhand gaarkeuken voor de armen

Eén belangrijk privilege ontbreekt rond 1400 nog in de archiefkist van Goes, en dat is het stadsrecht. Graaf Willem VI bevestigt in 1405 alle oude privileges en voegt er enkele aan toe. Daarmee mag Goes zich in het vervolg stad noemen. Dit kan in 1417 zichtbaar gemaakt worden als Goes van gravin Jacoba van Beieren een gracht mag graven en stadspoorten mag bouwen. Nadat de Bourgondische hertog Filips de Goede de touwtjes in handen heeft genomen, breekt voor Goes een nieuwe periode van welvaart aan, die vooral te danken is aan de pas opgekomen zoutproductie. In enkele jaren tijd stampet men langs de haven een groot aantal zoutketen uit de grond waar ruw zout uit Frankrijk tot fijn zout wordt geraffineerd.

Inmiddels zijn in de stad twee kloosters gebouwd, een nonnenconvent aan de Singelstraat en mannenklooster aan de westkant van de stad. Aan de oostzijde van Goes bouwt men in dezelfde periode een gasthuis. In de bedrijvige stad komen elf ambachtsgilden tot stand. Zij regelen onder toezicht van het stadsbestuur de werkzaamheden binnen hun beroepsgroep. Verder hebben zij een rol in de stadsverdediging en dragen ze hun steentje bij aan het religieuze en culturele leven. De schuttersgilden zijn ook betrokken bij de stadsverdediging. Goes telt drie van dergelijke verenigingen, waarvan de oudste, gewijd aan St. Joris en schietend met een kruisboog, uit het midden van de veertiende eeuw stamt. Later komt daar een handbooggilde bij, onder bescherming van St. Sebastiaan, en een kolveniersgilde, dat St. Adriaan vereert.

Een stadsbrand in 1554 legt een kwart van de stad in de as. Goes schildert zichzelf bij het landsbestuur in Brussel af als een schamele landstede, niet in staat om er zonder hulp weer bovenop te komen. In werkelijkheid herbouwt de stad moeiteloos de huizen en de havenbedrijven, waar de brand ontstond. Inmiddels sluipt de Reformatie de stad binnen, die in brede lagen van de bevolking navolging krijgt, tot in het mannenklooster aan toe. Het Spaanse garnizoen slaagt er in 1572 in om de Geuzen buiten de stad te houden. Zo ligt Goes enkele jaren als een Spaans steunpunt in een vijandig gebied waar de Geuzen de macht al hebben veroverd. In 1577 sluiten Goes en Zuid-Beveland een overeenkomst met de Prins van Oranje, een zogenaamde Satisfactie, en voegen ze zich aan zijn zijde, mits het katholieke geloof gehandhaafd blijft. Een jaar later volgt alsnog een milde Beeldenstorm in Goes, en verliezen de rooms-katholieken hun kerk en kloosters.

Vanaf 1585 worden de vestingwerken gemoderniseerd onder supervisie van Prins Maurits. Goes krijgt een klassieke vestingvorm, met aan de westzijde twee ravelijnen. Uitzonderlijk is dat het hele havengebied tot aan de Oosterschelde eveneens van fortificaties wordt voorzien. De reden hiervoor is

St. Jacobstraat, ooit onderdeel Schipperswijk

Van de zes poorten die Goos ooit telde, resteert alleen de Ganzepoortbrug (stenen brug)

Korenmolen De Koornbloem (1801) aan de Paardeweg is gebouwd op de oude stadswal

Gevelsteen aan de Vlasmarkt

dat de stad moet kunnen standhouden voor het geval het eiland in vijandelijke handen komt. Met onderbrekingen bouwt men ongeveer veertig jaar aan de stadsverdediging, waarvan zes nieuwe poorten deel uitmaken. Vernieuwingsdrang in het midden van de negentiende eeuw betekent de sloop van de poorten. Slechts één onderdeel resteert: de Stenen Brug, ooit onderdeel van de Ganzepoort. Na de Vrede van Munster in 1648 bouwt men veel molens op de hoge wallen. De panden in het kadegebied hebben een grote monumentale waarde. De koopmans- en schippershuizen gaan soms terug tot het midden van de zestiende eeuw. De St. Jacobstraat, van oudsher de schippersstraat, ontleent zijn naam aan de patroonheilige van het gilde. Deze straat en de daaraan grenzende Bocht van Guinea hebben na een ingrijpende restauratie hun oorspronkelijk karakter teruggekregen. Het straatje tussen de kaden en de St. Jacobstraat heet de Blaauwe Steen. Hier staan enkele huisjes met kelders en muren die dateren uit de veertiende eeuw. Later worden dit de verenigingslokalen van de zakkedragers en bierdraggers.

Aan de haven vallen enkele bijzondere gebouwen op, zoals een witte pilastergevel met een uurwerk: de getijdenwatermolen. In de eeuwen dat er eb en vloed in de haven heerst drijft waterkracht deze molen aan. Het gebouw krijgt in de loop van de negentiende eeuw de functie van gaarkeuken (Soepuus). Het uurwerk en het torentje met de vergulde windwijzer zijn oorspronkelijk afkomstig van de Oude Havenpoort. Op de Turfkade bevindt zich het rijk versierde Visperk, dat dateert uit 1645. In vroeger tijd verkoopt een visafslager hier de aangevoerde vis aan koopvrouwen, die ermee door de stad gaan leuren. Aan de belangrijke straten zoals de Wijngaardstraat, 's-Heer Hendrikskinderenstraat, Kleine Kade en op de Markt staan enkele grote achttiende-eeuwse huizen in Lodewijkstijl. In de meeste gevallen zijn de nieuwe voorgevels voor oudere panden gezet. Dat is typisch Goos: aan huizen uit de zestiende-negentiende eeuw is men blijven moderniseren, zodat een zeer gemengd en boeiend straatbeeld ontstaat. Uiteraard zijn ook bouwstijlen van latere tijden te vinden.

De Grote of Maria Magdalenakerk

De dorpskerk wordt in de late twaalfde eeuw gebouwd in de directe omgeving van de kasteelberg. Patroonheilige is Maria Magdalena. In de loop van de volgende eeuwen wordt de kerk regelmatig vergroot, maar nooit helemaal afgerond. De toren die in 1423 in gebruik is genomen, is omstreeks 1530 zo bouwvallig dat hij wordt afgebroken. Vanaf 1578 is het gebouw een protestantse kerk. De kerk gaat in 1618 door onachtzaamheid van een loodgieter deels in vlammen op. Doordat de stedelijke economie in deze tijd behoorlijk aantrekt, kan men al spoedig beginnen aan de herbouw. Het twaalfjarige bestand in de oorlog met Spanje maakt mogelijk dat Antwerpse vaklieden de herbouw op zich kunnen nemen. Het resultaat is een fraai en luchtig bouwwerk van een enorme schaal, bekroond met een dakruiter. Het interieur is protestants-sobber, maar wordt geleidelijk aan verrijkt met een preekstoel, herenbanken, grafzerken en wapenborden. De laatste vallen ten prooi aan de vernieuwingsgeest in de Franse tijd. In het midden van de zeventiende eeuw plaatst men in het koor een nieuw orgel, dat in de eeuwen daarna met enige regelmaat wordt uitgebreid. In de achttiende eeuw bouwt men een beschilderde kast met deuren rondom het instrument. Daarboven komt een enorm huif te hangen, de 'Turkse kap'. De kerk biedt veel meer ruimte dan strikt noodzakelijk is. Na de Franse tijd kruipen de rooms-katholieken uit hun schulp en stichten ze een nieuwe kerk tegenover de middeleeuwse Maria Magdalenakerk die St. H. Maria Magdalenakerk gaat heten.

Namen en gevelstenen

Kijk eens naar de bovengevels van de panden in de Goese binnenstad in plaats van naar de winkelatalages. De gevels vertellen namelijk veel over de geschiedenis van de stad. Boven de deurposten van sommige monumentale panden prijken historische namen in sierlijke letters. Verder zijn er heel wat gevelstenen te ontdekken.

De Koningstraat ontleent zijn naam aan de steen met de drie koningen: Casper, Balthasar en Melchior

In de zestiende en zeventiende eeuw bestaan er nog geen huisnummers. Pas in de Franse tijd krijgen de huizen een nummer. Voor die tijd hebben panden vrijwel altijd een naam en eventueel een daarbij horende gevelsteen. Als de huisnummering is ingevoerd, worden de stenen en huisnamen overbodig. Nieuwe gevelstenen komen er niet meer bij, en van de bestaande zijn er inmiddels heel wat verdwenen. In Goes moeten er tientallen zijn geweest.

Huisnamen

In totaal is van ruim 200 panden getraceerd welke naam en welk bouwjaar erbij hoort. Ongeveer 120 panden daarvan zijn daadwerkelijk nog geschikt om een naam aan te brengen. De overige zijn of in de loop der jaren nieuw opgebouwd of zoveel veranderd - nieuwe winkelpuien - dat een naam niet meer op zijn plaats zou zijn. Eigenaren van historische panden in Goes die de naam

Huis De Vos
ontleent zijn naam
aan de eerste
bewoonster
Maria de Vos

De gemeente betaalt mee aan het terugbrengen van de oorspronkelijke naam

van het pand willen aanbrengen kunnen hiervoor een bijdrage krijgen van de gemeente.

De meeste namen komen uit de periode 1550 tot 1600. Ze hebben vaak te maken met de scheepvaart of de graanhandel. Je ziet ook namen van huizen die later de naam van de straat zijn geworden. Enkele voorbeelden van huisnamen zijn te vinden in de St. Jacobstraat en aan de kades. Het pand Grote Kade 6 draagt de naam 'De Swane' op de kroonlijst boven de deurpui. In de St. Jacobstraat zijn de namen 'de Backove', 'den Tinnen Podt' en 'de Mostertmolen' te vinden. Van deze namen is duidelijk af te leiden welke beroepen hier vroeger zijn uitgeoefend.

Gevelstenen

In het pand Lange Kerkstraat 2-4 is een mooi voorbeeld van een gevelsteen te vinden. Op deze steen zijn drie papegaaien te zien. Het pand draagt dan ook de naam 'de Drie Papegaaijen'. Het naastgelegen straatje, het Papegaaistraatje, ontleent zijn naam aan dit huis. Een paar huizen verder, op nummer 10, zie je een kleurige vos die omkijkt. Het huis 'De Vos' werd in 1590 gebouwd door Cornelis Mertsen, die toen net weduwnaar was geworden. Zijn vrouw heette Maria de Vos. Haar dood zal de reden zijn dat de vos omkijkt. Rondom de haven zijn ook nog enkele stenen te bewonderen. Aan het pand Turfkade 11 is het wapen van Karel V te vinden. Op het Visperk, een huisje waar vroeger de vis verhandeld werd, zitten vier stenen die alle iets te maken hebben met vis. In het hoekpand Koningstraat/Bierkade zijn de drie koningen: Melchior, Balthasar en Caspar te vinden. De naam van de straat, Koningstraat, is daarvan afgeleid.

Het pand De drie papegaaijen is de naamgever van het gelijknamige straatje

Visperk, detail

Wonen in een monument

De ruimtelijke vormgeving van de binnenstad van Goes wordt al bepaald in de veertiende en de vijftiende eeuw. Pas aan het eind van de negentiende eeuw is er de noodzaak om buiten de vesten woningen te gaan bouwen. In het interbellum komen er uitbreidingswijken aan de oostkant en aan de westzijde van het centrum; nog weer later nieuwe wijken aan de noordzijde en ten zuiden van de spoorlijn. Bedrijven verhuizen vanuit het centrum naar bedrijventerreinen en burgers zoeken een nieuwbouwhuis in een van de buitenwijken van Goes of in een van de omliggende dorpen. Veel panden in de binnenstad verpauperen. De gemeente Goes koopt deze saneringspanden voortvarend op, om waar nodig straten te kunnen verbreden.

Vanwege het toenemende autoverkeer en de streek-functie die Goes historisch vervult, is het de bedoeling om in het centrum enkele grote parkeerterreinen aan te leggen. Gelukkig wordt het beleid in 1974 bijgesteld en komt er een structuurplan voor de binnenstad. Uitgangspunt hiervan is het behoud van de historische waarden. Op dat moment verkeren de panden die het gemeentebestuur in het centrum van de stad heeft aangekocht in een deplorabele staat. Begin jaren '70 starten diverse particulieren, veelal met een woning aan de kade, met de restauratie van hun pand. Deze restauraties zijn kleinschalig. Probleempanden in dit gebied staan leeg of hebben een tijdelijke huurder. Nog net op tijd wordt besloten om op grote schaal te gaan restaureren.

Start activiteiten

Gezien de slechte staat van de monumentale pandjes in de St. Jacobstraat, een achterstraat van de Grote Kade, ligt het voor de hand om hier te beginnen met rehabilitatie. Alle plaatselijke ondernemers en bewoners zijn dan al vertrokken. De monumentale en de beeldbepalende panden zijn voornamelijk als pakhuisjes in gebruik en moeten soms worden gestut om instorting te voorkomen. Architect Maarten van Doorn uit Goes is bereid om op no cure no pay basis een restauratieplan voor de eerste fase van de St. Jacobstraat te maken. In het bouwteam, bestaande uit de Stichting Maatschappelijke Belangen (zie kadertekst), architect, gemeente en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg worden de plannen beoordeeld. In 1976 start de restauratie van de eerste twaalf panden. Deze zijn dan in een nog slechtere

Boven:
Het hoekpand in de bocht van Guinee en de St. Jacobstraat gerestaureerd; rechts hetzelfde pand gezien vanaf de St. Jacobstraat vóór de restauratie

Monumentenstichting

Het Oude Manhuis staat hoog op de verlanglijst van de monumentenstichting

De monumentenstichting is gehuisvest in het Huis Hoop, de voormalige brugwachterswoning

Als in 1962 de Bijstandswet van kracht wordt, vervalt daarmee de taak van de armbesturen. In de meeste gemeenten worden de Burgerlijke Armbesturen dan ook opgeheven. In plaats van de totale bezittingen over te hevelen naar de gemeente kiest Goes ervoor om de helft van het aanwezige vermogen onder te brengen in de Stichting Maatschappelijke Belangen (SMB).

Aankankelijk houdt deze zich alleen bezig met het beheren en exploiteren van landerijen en een beperkt aantal seniorenwoningen. In 1975 ontstaat binnen het bestuur van de SMB de drang om het vrijkomende kapitaal aan te wenden ten gunste van de Goese samenleving door te kiezen voor het behoud van het gemeentelijk cultureel erfgoed.

In overleg met de gemeente Goes en de Stichting Stadsherstel komt er een beleid op gang gericht op het aankopen van historisch waardevolle woonhuispanden met het doel deze te restaureren en vervolgens te verhuren. Belangrijk uitgangspunt daarbij is dat een zo breed mogelijke laag van de bevolking in de gelegenheid moet zijn om in een monumentenpand te wonen.

Als de Stichting Monumenten Goes (SMG) wordt opgericht, is dit om alle monumentenactiviteiten in één organisatie te concentreren. Ook de panden in de St. Jacobstraat worden bij de SMG ondergebracht. In de jaren '90 krijgt de SMG de status van toegelaten instelling in de zin van de Woningwet. De SMG is een van de weinige stichtingen die zowel een toegelaten monumentenstichting is voor het ministerie van Cultuur en een toegelaten stichting voor het ministerie van VROM.

Wensen

De Stichting Monumenten Goes heeft 90 panden in zijn bezit, waarin 208 woningen zijn gerealiseerd. Verder bezit zij nog drie zakelijke ruimtes. Het werkapparaat is klein en het bestuur is zeer actief betrokken bij de restauratie en beheer van de monumentale panden. Een grote wens blijft het in bezit krijgen, het restaureren en beheren van het Oude Manhuis in de Zusterstraat te Goes. Dit pand uit 1655 is in een Oud-Hollandse architectuur gebouwd. In 1962 droeg het toenmalige Burgerlijk Armbestuur het pand over aan de gemeente Goes. Omdat het gebouw op korte termijn leeg komt, wil de gemeente het verkopen. Wat zou er nu mooier zijn dan dat de SMG als erfgenaam van de regenten van het Manhuis het pand weer in bezit krijgt?

conditie dan bij de opname was gebleken. Zo zijn er onder de voorgevels geen funderingen aanwezig en zijn er meer monumentale onderdelen in een slechte staat. Mede door een extra injectie van het gemeentebestuur van Goes en een forse financiële bijdrage van de SMB zelf, kan dit project toch worden gerealiseerd.

Bijna aansluitend aan de eerste fase start fase twee met daarin zestien te restaureren woningen en drie nieuwe woningen op plekken waar moest worden gesloopt. Om de huren op een aanvaardbaar niveau te houden moet de SMB ook in deze fase grond verkopen om te kunnen investeren in de monumentenpanden. Na de herinrichting van de straat is de St. Jacobstraat een parel voor de binnenstad van Goes en is het gemeentebestuur van Goes ervan overtuigd dat restauratie van monumentenpanden een wezenlijke bijdrage levert aan de woonkwaliteit van de binnenstad. Na overleg met de gemeente en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg wordt ervoor gekozen om de Stichting Monumenten Goes (SMG) op te richten. Daarmee heeft men recht op hogere restauratiesubsidie. Bijna aansluitend aan de St. Jacobstraat start de SMG met de restauratie van 24 saneringspanden in de 's-Heer Hendrikskinderenstraat, wat resulteert in 37 woningen. De hogere subsidiebijdrage maakt het mogelijk om binnen het beschikbare budget te blijven.

Project Vlasmarkt: "De woning in de voormalige kapel is uniek."

Na restauratie is Bierkade 1 weer een statig herenhuis met daarin nu tien appartementen

Grote Kade 6

De kaden

Rond de historische binnenstadshaven staan vele particuliere monumentenpanden. Ook hier is de SMG actief. Bierkade 1 is een pand dat al op zeventiende eeuwse afbeeldingen voorkomt. Het is van oorsprong een statig herenhuis met een langskap. Eind negentiende eeuw is er aan de rechterkant een topgevel toegevoegd en is de ondergevel, door het maken van etalageramen, er bepaald niet mooier op geworden. Het pand valt uit de toon en is op een gegeven ogenblik niet meer te verhuren.

De SMG maakt er met behulp van de originele bouwtekeningen weer een statig herenhuis van met daarin tien appartementen. Grote Kade 6, een rijksmonument, is een breed dubbel pand met een geverfde lijstgevel. Het pand heeft een schilddak en is voorzien van hoekpirons. In het pand zijn elf kamers voor studentenhuisvesting gerealiseerd.

J.A. van der Goeskade 69, Huis Hoope, later de gemeentelijke brugwachterswoning, is een waardevol monumentenpand dat door de SMG van de gemeente is aangekocht om hier met de moederstichting (SMB) haar nieuwe kantoor in onder te brengen. Het is een pand in de stijl van de classicistische barok. Het heeft een bakstenen pilastergevel en is rijkelijk voorzien van natuursteen. Het pand is schitterend gerestaureerd zodat de monumentenstichting in één van de oudste pandjes van Goes een perfecte werkplaats heeft gevonden. Er zijn thans plannen aanwezig om het pand in oorspronkelijke kleuren te schilderen op basis van een historisch kleurenonderzoek.

Project Vlasmarkt

Op de Vlasmarkt in het centrum van Goes staat vanaf 1966, een uit 1913 daterende, voor het overwegend protestante Zeeland unieke RK-school met klooster leeg. Aanvankelijk wil men het pand slopen en vervangen door nieuwbouw met winkeltjes op de begane grond en appartementen op de verdieping. Het project schiet niet op en in 1974, als er sprake is van nieuwe inzichten, stelt het gemeentebestuur voor om het schoolcomplex te renoveren. Eén van de voorwaarden is dat vijf sterk in verval geraakte, zeventiende-eeuwse monumentenpandjes op de Vlasmarkt bij de restauratie mee worden genomen. Om tot een goed resultaat te komen, schrijft de SMG een prijsvraag uit. Het winnend architectenbureau pakt de problematiek uiterst realistisch aan. Voor het bewoonbaar maken van onder andere de kapverdie-

ping van de school schakelt men al tijdens de prijsvraag een constructeur-adviseur in. Het project biedt ruimte aan een kantoor en aan 22 verschillende woningen. Elk lokaal is een woning en elk appartement heeft een woonkamer, variërend van 21 tot 32 m². De woning in de voormalige kapel is uniek, naast een woonkamer van 35 m² is er nog een entresol van 12 m² en een tweetal slaapkamers. De kloostertuin is nu een gezamenlijke tuin voor de bewoners van het pand.

Plan Nivo's

De plaatselijke woningbouwvereniging, de Regionale Woningbouwvereniging Samenwerking (RWS), is ook betrokken bij de rehabilitatie van de binnenstad. In 1965 is een oude volkswijk in het noordelijke deel van de stad onbewoonbaar verklaard en deels gesloopt. Hiervoor laat de RWS een nieuwbouwplan maken waarbij de historische nog aanwezige elementen - een nog aanwezig bastion, het historische stratenbeloop en de bestaande

In het Plan Nivo's zijn de bestaande hoogteverschillen gehandhaafd

De Houtloodsen vormen een gaaf voorbeeld van negentiende-eeuwse industriële bouwkunst

hoogteverschillen - zijn gehandhaafd. Het ontwerp van architecten- en ingenieursbureau Treffers en Polgar uit Waddinxveen wordt internationaal geprezen, juist omdat deze sociale woningbouw zo goed past binnen het beschermd stadsgezicht van Goes.

Naast invullen van “gaten” in de binnenstad restaureert de RWS enkele grote panden aan de Beestenmarkt. In een voormalig bejaardenhuis, Beestenmarkt 1, realiseert RWS dertien wooneenheden. Ook de al jaren leegstaande drukkerij Pieters wordt door de RWS gerestaureerd en geschikt gemaakt voor jongerenhuisvesting.

Na deze voorzichtige start met restaureren van monumentale panden pakt de corporatie een omvangrijk stadsvernieuwingsplan aan. Na verplaatsing van gymnastiektoestellenfabriek “De Schelde” naar het bedrijventerrein De Poel I, komt er een groot saneringsgebied vrij tussen de Nieuwstraat, Stoofstraat en de Ossenhoofdstraat. Hier worden in een groot aantal panden 42 wooneenheden gerealiseerd. Bovendien bouwt men twaalf kleine, nieuwe woningwetwoningen. Het binnengebied komt in gebruik als speelplaats voor kinderen en als parkeerplaats voor de bewoners.

Houtloodsen

Een van de laatste grote renovatieprojecten in het centrum van Goes is de restauratie van de houtloodsen. De SMG kan na tien jaar moeizaam onderhandelen het honderdvijftig jaar oude complex verwerven. Deze loodsen

De watertoren kreeg ramen in het voormalige bassin en een lift waarmee het geschikt werd als kantorenverzamelgebouw

De Pyntorenstraat werd direct na de St. Jacobstraat gerestaureerd

vormen een gaaf en vroeg voorbeeld van de schaalvergroting, die zich vanaf de negentiende eeuw in de handel en nijverheid in Goes heeft voltrokken. Het is een fraai complex en van groot belang uit het oogpunt van oudheidkundige en industrieel-archeologische waarden. In de uit 1840 daterende houtloodsen zijn 24 woningen gerealiseerd.

Binnenstad

Begin 2000 maakt de gemeente Goes voor de binnenstad een Masterplan waarin de kwaliteit van de winkel- en woonomgeving centraal staat. Uitgangspunt hierbij is de historische kwaliteit van de stad. Na een zorgvuldige afweging kiest men als nieuwe bestrating voor een combinatie van gebakken klinkers, ingesloten tussen stroken van natuursteen. In de nieuwe situatie moeten winkelpanden zoveel mogelijk drempelloos zijn te bereiken. Voor het meubilair heeft de gemeente Goes een eigen lijn laten ontwikkelen. Hierdoor zijn in de binnenstad de banken, lantaarnpalen en paaltjes aan elkaar verwant, wat opnieuw de kwaliteit van de historische binnenstad versterkt.

Tot slot

Ook buiten het historisch centrum en in Goese dorpen zijn restauratieprojecten gerealiseerd. Enkele hoogtepunten zijn het herbestemmen en restaureren van de monumentale watertoren waarin kantoren zijn gerealiseerd en de verbouwing van het voormalige ziekenhuis St. Joanna tot een complex met seniorenwoningen. De panden Geertesplein 4 en 5 in Kloetinge zijn gebouwd in 1881 en bestaan qua bouwstijl uit een mengsel van stijlclassicistische renaissance-motieven en gotiek. Honderd jaar na de bouw heeft de SMG in 1980 het voormalige gemeentehuis en de pastorie gerestaureerd en de naastliggende bodewoning gerenoveerd. In dit complex zijn nu veertien appartementen. In de Vermetstraat in het hart van 's-Heer Arendskerke is het oude gemeentehuis grondig gerenoveerd en verbouwd waarmee het ruimte biedt voor vijf appartementen.

In 1980 zijn het voormalige gemeentehuis en de pastorie van Kloetinge gerestaureerd en in gebruik genomen als appartementencomplexes

Het veranderend decor van de Grote Markt

Goes was en is de marktstad voor Noord- en Zuid-Beveland. Namen als Grote of Korenmarkt, Vlasmarkt, Beestenmarkt en Kreukelmarkt zijn hier even zovele verwijzingen naar. Afhankelijk van de eeuw waarop we ons richten, verandert het beeld van de Grote Markt. We zoomen kort in op drie momenten. Om te beginnen een beeld van eind negentiende eeuw, uit de herinnering van N. Basenau-Goemans.

De groote Markt, het Stadhuis en de groote Kerk

De Grote Markt in het midden van de 18e eeuw, voor de verbouwing van het stadhuis

**De Vlasmarkt moet een kunstmarktje worden
De dinsdag is al honderden jaren marktdag in
Goes (links)**

De zon blakert en stooft het open marktplein, waar geen enkele boom enige schaduw werpt. Rondom staan dicht opeen alle huizen, met of zonder blauwe stoepen, pilaartjes en schommelkettingen (...). De Groote Markt is een van de drie markten van het stadje. Daar wordt op alle dinsdagen gehandeld in boter en eieren, pruimen, appels en peren, versche groenten, vleesch en visch, koek en honing, garen, band en ellegoed, kralen en knopen, babbelaars en jacomienen. En nog heel veel meer. De boerinnen uit de omliggende dorpen loopen er met de hengselmand aan den arm en doen er hun inkoopen.

Door een smalle straat met de Groote Markt verbonden ligt de kleinere Vlasmarkt. Daar wordt gehandeld in graan, zaad en poot aardappelen. Daar loopen de boeren met hun hoeden achter op het hoofd en de handen in de zakken. Daar is het keuren en wikken en wegen, met klein geknepen oogen, de onderkaak naar voren geschoven.

De derde markt is de Beestenmarkt, op gewone dagen een plein vol palen met gaten. Geen heerlijker speelplaats voor uitgelaten jongens die graag haasje over spelen. Op de veemarktdagen staat het er vol koebeesten met lage, droefgeestige koppen. De schonkige achterwerken met de zwaaiende staarten naar de buitenstaanders toe, die langs de huizen loopen. Tusschen de beesten staan de boeren. De koopers twijfelend en critisch. De verkoopters prijzend en zelfverzekerd. (...)Op marktdagen is het druk in het kleine stadje. Dan wemelt het van de Tilbury's, kapwagens en paarden, boeren en boerinnen en kinderen. Maar op gewone dagen is het er stil.

De markt eerder en later

In de veertiende eeuw is de markt van Goes de belangrijkste van de streek. Vanaf 1333 is er al sprake van een markt op dinsdag. De regels zijn helder. Op marktdag mag niemand zijn kraam opzetten voor zonsopgang en voor negenen blijven de zakken met koopwaar dicht. Niet-Goesenaren mogen voor tien uur geen vogels, eieren, boter of kaas kopen. In het stadhuis bewaart het stadsbestuur de voorbeeldmaten en -gewichten waarnaar de verkopers hun eigen maten en gewichten moeten ijken. In de achttiende eeuw is er nog altijd diezelfde marktfunctie, waarvan de regels ongetwijfeld al een stuk zijn versoepeld. De koopmanshuizen met grote opslagzolders en -kelders worden bewoond door de voorname inwoners van de stad. De pomp die tegenwoordig staat te niksen op de Beestenmarkt staat dan nog midden op de Grote Markt. Maar de aanblik is anders: Aan de oost-, noord- en westzijde staan dan bomen. Rijtuigen mogen alleen

De markt als ooggetuige

Alle belangrijke gebeurtenissen uit eeuwen stadsgeschiedenis vinden plaats op de Grote Markt. Belangrijke landsheren laten zich daar huldigen: de graven, gravin Jacoba uit het Beierse huis, de Bourgondiers, Karel V in 1540, diverse Oranjes, stadhouders, koningen en koninginnen. Een machtsgreep van een baljuw in 1657 bloedt dood op de markt. Oranjerellen leiden tot plundering van huizen van patriotten op de Markt in 1787. Koning Lodewijk Napoleon ontvangt hier de zilveren stadssleutels (nu in het museum). De landing van de Engelsen in 1813 wordt uitbundig op de markt gevierd. De Goese schutterijen houden er hun exercities. Op 28 augustus 1944 haalt een enthousiaste menigte de Canadese bevrijders in op de markt.

De Beestenmarkt, waar eeuwenlang vee wordt verhandeld, momenteel in gebruik als parkeerplaats

langs de huizen rijden. Horeca is er wel al volop gevestigd. Bekende etablissementen in deze tijd zijn De Gouden Leeuw, De grote Soutkete, De korenbeurs en Het royale coffyhuys.

Anno 2007 heeft de Grote Markt zijn bomen weer terug. De markt is voorzien van een passende bestrating. Behoorlijk dominante lichtmasten met banken aan de onderzijde hebben het beeld ingrijpend gewijzigd. De auto's, die hier tientallen jaren het beeld bepaalden, zijn gelukkig weg. De woonfunctie is er niet meer. Cafés met zonnige terrassen lokken de bezoekers. Wat gebleven is, is de dinsdagmarkt en de kleinere zaterdagmarkt. Bijna alle producten die hierboven worden genoemd, zijn er nog altijd te koop. Alleen zijn de boerinnen voorgoed uit het straatbeeld verdwenen. Maar toch, wie op marktdag heel vroeg op de Grote Markt komt, bijvoorbeeld vanuit het Lombardstraatje, en opeens oog in oog staand met het prachtige stadhuis, die proeft nog iets van die sfeer die hier eeuwenlang is ingesleten: de marktlieden zijn dan nog druk in de weer met hun kramen, het carillon klinkt op het hele en halve uur en het leven in een provinciestad komt op gang, zoals het al eeuwenlang in allerlei varianten op gang is gekomen.

De beide andere genoemde markten hebben hun oorspronkelijke functie verloren. De Vlasmarkt is eveneens opnieuw ingericht. De combinatie van woonhuizen, kantoren en horeca doet het goed op dit sfeervolle pleintje waar de handel in pootaardappelen voorgoed verleden tijd is. Het voornemen is dat de kunst hier een rol gaat spelen. De nabij gelegen, prachtige Beestenmarkt wordt nog even gedomineerd door de daar geparkeerde auto's die de oude pomp insluiten. Voor het laatst heeft deze gefunctioneerd in 1944 toen er geen drinkwater meer uit de kraan kwam. De mooie panden rondom wachten tot de uitvoering van het masterplan binnenstad ook hun betere tijden brengt.

Grote Markt, marktdag

Op zoek naar Slot Oostende

Het lijkt of Slot Oostende totaal verdwenen is. Maar er zijn nog wel degelijk restanten van dit middeleeuwse slot aanwezig. Zelfs de toren is er nog.

De uitbaters van het Griekse restaurant aan de Singelstraat zijn het inmiddels wel gewend dat bouwkundigen, historici en kunstenaars de kelder in willen. Onder het restaurant liggen namelijk de resten van wat ooit het middeleeuwse Slot Oostende was. De kelder is niet voor publiek toegankelijk. Voor een enkele gelukkige volgt een wonderlijke tocht. Eerst naar de dames-wc. Onder de was-tafel bevindt zich een luikje van vijftig bij vijftig centimeter, dat leidt naar een kelder uit de zestiende eeuw, ongeveer anderhalve meter dieper. Wie zich door het manskagat gewurmd heeft (achterstevoren, want de voeten moeten eerst een trapje vinden) en met een zaklamp de ruimte verkent, ontdekt dan opnieuw een gat in een muur. Deze muur, opgetrokken uit kloostermoppen, dateert van ongeveer 1300. De andere muren zijn jonger. Het gat in de muur geeft zicht op een ruimte met gewelven. Sinds een verbouwing in de jaren zeventig is de ruimte alleen nog door dit gat in de muur toegankelijk en dan alleen nog voor dunne mensen. Een deel van een trap is er nog te zien, ooit de toegang tot de kelder. Was deze ruimte de kelder van het slot? Of wás het het slot? Dat laatste is niet onmogelijk. Het gebouw kan verzakt zijn en de straat in de loop der tijden opgehoogd. De ruimte is niet meer zo hoog als ze ooit geweest is. Wateroverlast heeft de gebruikers er in de jaren zestig of zeventig toe gebracht de vloer op te hogen.

In het restaurant is nog meer moois te vinden. In de loop van een paar eeuwen zijn allerlei ruimtes bijgebouwd. En zo wordt het systeemplafond in de grote, hoger gelegen zaal van het restaurant weer eens opgelicht en de zaklamp

Slot Oostende in 2007

De vloer is in de vorige eeuw opgehoogd

gericht op prachtige sleutelstukken van de moerbalken van rond 1600: karikaturale koppen, allemaal verschillend.

In het voorste, op maaiveldniveau gelegen deel van het restaurant wordt een stuk van de lambrisering weggehaald, en daar blijkt zich een lager gelegen gang naar een negentiende-eeuwse kelder te bevinden. Boven het poortje zit een sluitsteen met drie geitenkoppen, het wapen van de familie Van der Goes die het slot in de zeventiende eeuw in eigendom had en hier dus later (secundair) gebruikt.

Ook buiten zijn er nog sporen van het slot waar te nemen. In de zuidelijke muur is - voor wie er oog voor heeft - de veertiende-eeuwse toren nog herkenbaar. Deze ligt recht boven de ruimte met gewelven. En op het achterterrein is nog een deel van de hofmuur aanwezig. Onderzoek heeft uitgewezen dat die vermoedelijk van vóór de zestiende eeuw is. Deze muur vormt de begrenzing van de percelen aan de Wijngaardstraat.

Mythes rond Jacoba en het slot

Het slot en de mythes eromheen zijn in de loop der eeuwen steeds weer vergeten en steeds weer opnieuw ontdekt. Vooral in de romantische negentiende eeuw zijn de oude verhalen over het slot en zijn meest illustere bewoonster Jacoba van Beieren (1401-1436) afgestoft en een beetje mooier gemaakt. Zo zouden er onderaardse gangen naar een kasteel in 's-Heer Hendrikskinderen zijn, zodat Jacoba haar minnaar in het geheim kan bezoeken. Er zijn wel 'onderaardse gangen' rond het slot, maar die lijken toch eerder bedoeld geweest voor de waterafvoer. Het is zelfs onzeker of de gravin ooit wel in het slot gewoond heeft. Het is namelijk door haar vader verkocht aan particulieren. Maar dat ze er een of meerdere keren op bezoek is geweest, dat is zeker en ook dat haar verblijf destijds veel indruk op de toenmalige Goesenaren gemaakt heeft. Zo worden haar bevallige verschijning en haar bedrevenheid in de kunst van het boogschieten geroemd. Van een eeuwenoude moerbeiboom bij het slot die het tot begin twintigste eeuw heeft uitgehouden, wordt gezegd dat Jacoba die geplant zou hebben. Een wat jonger spoor van Jacoba is te vinden op de gevel van een uitzendbureau aan

de Van de Spiegelstraat. Een reliëf op een fries uit 1936 van de kunstenares Gra Rueb toont Jacoba in een jachttafereel. Jacoba is dan ook erg belangrijk voor Goes. Twaalf jaar nadat haar vader, graaf Willem VI, Goes in 1405 stadsrechten verleent, geeft Jacoba de stad het privilege om vesten te graven en wallen op te werpen. Door deze privileges kan Goes uitgroeien tot een versterkte stad.

Tot de dag van vandaag wordt de legende levend gehouden. Een voorlopig laatste hoogtepunt beleven Jacoba en het slot in 2005, bij de viering van zeshonderd jaar stadsrechten. Zo duikt ze als klein meisje op in een historisch spektakel op de Grote Markt en als volwassen vrouw in een tentoonstelling van beeldende kunst. Er zijn rondleidingen in het 'slot' en er wordt een nieuwe moerbeiboom geplant, ongeveer op de oude plaats. De precieze plaats daarvoor kan bepaald worden aan de hand van een kadastrale kaart uit 1832 waarop de boom is ingetekend, op zich al een bijzonderheid.

Wordt het slot weer zichtbaar?

De resten van het slot uit 1300 vormen de oudste bewaard gebleven bebouwing in Goes. Er leven ideeën om de kelder zo niet toegankelijk dan toch in ieder geval zichtbaar te maken, bijvoorbeeld vanachter glas. Dat is mogelijk omdat het naastgelegen pand, een leegstaande bioscoop, op de nominatie staat om te worden gesloopt. In de komende tijd wordt besloten wat er moet gebeuren: verder laten rusten of er een 'attractie' van maken. Het is dus nog even afwachten hoe de planontwikkeling rond het slot zal verlopen. Maar de moerbeiboom staat er alvast.

Een Jacoba intocht in 1917

Zo zou het slot Oostende er in zijn glorie dagen hebben uitgezien

Jachttafereel met Jacoba gemaakt door Gra Rueb

De stroomtrein Goes-Borsele

Reizen zoals in de jaren dertig

Het uitgestrekte terrein van de Stoomtrein Goes - Borsele met op de voorgrond de stationsrestauratie in de voormalige goederenloods

Een rit met de stoomtrein van Goes naar Hoedekenskerke brengt de reiziger terug in de tijd. Naast een toeristische treinrit door het mooie Zeeuwse landschap biedt de Stoomtrein Goes-Borsele een uitgebreide museale collectie. Van historische treinen en monumentale gebouwen tot gereedschappen en treinkaartjes. De stichting Stoomtrein Goes-Borsele wil een beeld geven van de spoorwegen in Nederland in de jaren dertig van de vorige eeuw.

In de jaren twintig legt de Spoorweg-Maatschappij Zuid-Beveland vanuit Goes enkele tramlijnen aan. Vanaf 1927 rijden de eerste trams. Al na enkele jaren stopt het reizigersverkeer door de opkomst van de autobus, maar het goederenvervoer blijft tot 1972 in gebruik. De westelijke lijn van 's-Heer Arendskerke in de richting van Borssele wordt uitgebreid tot havenspoorlijn (Oude Sloelijn) naar het Sloegebied. Over deze lijn rijden nog steeds goederentreinen, tot de ingebruikname van de Nieuwe Sloelijn in 2007. Op de oostelijke lijn rijdt al sinds 1972 een museumdienst. Een jaar daarvoor is de stichting Stoomtrein Goes-Borsele opgericht. Voor de museumdienst wordt gebruikgemaakt van enkele kleine stoomlocomotieven die overgenomen zijn van industrieën,

De stoomtrein rijdt door het beschermde landschap De Zak van Zuid-Beveland

en van houten coupérijtuigen, overgenomen van de Belgische Spoorwegen. Verder rijden er zogenaamde blokkendoosrijtuigen afkomstig van de Nederlandse Spoorwegen, die oorspronkelijk deel uitmaakten van elektrische treinstellen.

Remise uit 1927

Al het onderhoud aan het rollend materieel vindt plaats in een groot gebouw met zeven poorten, het Tractiegebouw, ook wel de tramremise genoemd. Deze remise, die in 1924-1925 is gebouwd, maakt deel uit van een depot met installaties om de locomotieven te voorzien van kolen en water. Het grootste deel van het gebouw wordt ingenomen door werkplaatsen, een klein deel door dienstruimten. In de machinekamer staat een stoommachine zodat zelf elektriciteit kon worden opgewekt. Verder is er een zanddrooginstallatie. In het gebouw zijn dan vier sporen beschikbaar voor het stallen van de acht motorwagens van de tramdiensten, twee sporen voor het stallen van stoomlocomotieven en een werkplaatsspoor. Alle sporen hebben werkputten voor onderhoud.

De bouwstijl is kenmerkend voor die periode, maar de constructie toont enkele noviteiten. Bij de stalen draagconstructie voor het zadeldak en de lichtkappen is gebruik gemaakt van een wafelvormige plaat van prefab beton, voor deze tijd een zeldzaamheid. De fundering bestaat uit houten palen. Van de zeven stel dubbele houten deuren die oorspronkelijk aan zeven sporen toegang geven, zijn er tegenwoordig weer vier in gebruik.

De goederenloods is in 2001 in stukken vanuit Middelburg naar Goes vervoerd en daar weer in elkaar gezet

Met de stoomtrein ‘op stap’

Een rit met de stoomtrein voert u door het beschermd landschap De Zak van Zuid-Beveland. Bij de dorpen als Kwadendam en Hoedekenskerke vindt u leuke attracties als een vlindertuin, een minispoor voor kinderen en een snoepwinkel van vroeger. Verder kunt u naar het haventje van Hoedekenskerke wandelen om daar vanaf het terras het drukke scheepvaartverkeer door de Westerschelde te bekijken. Voor verdere bijzonderheden en dienstregeling: zie www.destoomtrein.nl

De constructie van het tractiegebouw bevat enkele noviteiten

De gevel wordt geflankeerd door gemetselde torens. De dakconstructie van de lage ruimten bestaat uit prefab-betonplaten, bedekt met mastieklagen. De aanbouw heeft stalen ramen met een roedeverdeling. In het interieur zijn nog te onderscheiden de oorspronkelijke loods voor de motorrijtuigen (sporen 4 t/m 7), de werkplaats (spoor 3), de locomotiefloods (sporen 1 en 2) en de lage dienstruimten.

Het depot wordt in 1927 in gebruik genomen, maar moet door inkrimping van de tramdiensten al in 1936 sluiten. Vlissingen wordt het nieuwe onderkomen. In 1940 gaat het depot echter opnieuw dienst doen vanwege de oorlogssituatie. NS benut het enige nog in het gebouw aanwezige spoor voor het stallen van loco-motoren. Na tachtig jaar vertoont het tractiegebouw sporen van slijtage en is een grote restauratie noodzakelijk. Bij de op handen zijnde restauratie worden de kenmerken van de jaren dertig zo veel mogelijk teruggebracht.

Spectaculaire verhuizingen

Een ander monumentaal gebouw op het museumterrein is een goederenloods. Van deze loods uit Middelburg is grote stukken gezaagd en in 2001 naar Goes verhuisd om daar onderdeel te worden van het buitenmuseum. Nu biedt het onderdak aan restaurant De Goederenloods. De goederenloods is in 1870 gebouwd in Waterstaatsstijl op het emplacement van het station Middelburg. De rechthoekige loods is opgetrokken uit baksteen en is één bouwlaag hoog met zadeldak. In de westelijke topgevel is in de top een rond stalen rozetvenster te zien. Aan de gevel aan de spoorzijde was een perron op gemetselde muurtjes. Daarboven zes goederendeuren die tegenwoordig voor een groot deel van glas voorzien zijn. Het is de bedoeling dat het perron op termijn weer wordt teruggebracht. Aan de binnenkant is de historische stalen constructie zichtbaar.

Ook het seinhuis komt uit Middelburg. Het is rond 1920 gebouwd en toont invloeden van de interbellum-architectuur. Het heeft een rechthoekige plattegrond en is twee bouwlagen en een kap hoog. Het is opgetrokken uit roodbruine baksteen. Op de begane grond bevinden zich enkele houten T-vensters en een eenvoudige houten deur in de oostgevel. Het schilddak heeft rode holle pannen en een ver overkragende, strakke houten gootlijst op houten klossen. Hoewel het seinhuis is niet aangewezen als beschermd monument, is het een aanwinst voor het museumterrein.

Historisch Museum de Bevelanden

In het museum aan de Singelstraat is van alles te zien over het ontstaan en de groei van Goes. Een grote maquette van Goes omstreeks 1560 toont het middeleeuwse stadje. Een bijzondere hoek wordt gevormd door een oude deur van een van de gevangenissen in het stadhuis. Opgepakte bedelaars en dronkenlappen hebben rond 1830 het Onze Vader, een geloofsbelijdenis en schunnige gedichtjes in het zachte hout gekerfd.

Jan Peter Balkenende trof bij de heropening van het museum zijn eigen portret in de galerij van beroemde Bevelanders | Foto: Willem Mieras

In Goes zijn drie schutterijen geweest, die elk een eigen schuttershof hebben dat rijk versierd wordt. Van de vele groepsportretten die aan de muren hebben gehangen, zijn er nog vier uit de zeventiende eeuw over, die in de vroegere kloosterrefter buitengewoon fraai geëxposeerd worden. Van de dorpsschutterijen toont het museum zeldzaam zilver.

Klank- en lichtspel

De dreiging van het water is uitgewerkt in het thema Blinken en verzinken. Het grondgebied van de Bevelanden telt veel buitendijkse locaties waar verdronken dorpen liggen. In het museum is een stuk slikkengebied gevisualiseerd om dit fenomeen beleefbaar te maken. Op een dramatisch ingerichte zolder wordt met een klank- en lichtspel ingegaan op het barre leven van weeskinderen, die drie eeuwen in dit gebouw geleefd hebben. Op de eerste verdieping is een galerij met beroemde Bevelanders. Een andere zolder biedt een overzicht van honderdvijftig jaar klederdracht en sieraden van de Bevelanden. Hier zijn absolute topstukken te bekijken in een levendige presentatie. Daarnaast is er altijd een wisselexpositie over een speciaal onderwerp. In de zomer organiseert het museum vaak een grote tentoonstelling in de Grote of Maria Magdalenakerk. In het museum gebeurt meer dan het vertonen van interessante objecten. Er wordt een verhaal verteld - met weinig tekst - waarbij de nadruk ligt op beleven.

Veel activiteiten

Iedere tweede zaterdag van de maand is er een rondleiding langs de collectie. Elke eerste maandag van de maand (behalve in juli en augustus) is er een lezing over uiteenlopende onderwerpen uit de lokale geschiedenis. Regelmatig wordt een variant op Kunst of Kitsch georganiseerd. Meer informatie vindt u op de website van het museum www.hmdb.nl.

Pand met historie

Het museum pand is een gebouw met historie. In het midden van de vijftiende eeuw vestigt zich hier het convent van de Zwarte Zusters. Het gebouw wordt later in die eeuw belangrijk uitgebreid, onder meer met een grote refter en een kloosterkerk. De Reformatie dwingt de zusters het klooster zo rond 1580 op te geven, waarna het ruim drie eeuwen dienst doet als stadsweeshuis. De kloosterkerk, die aan de straat stond, wordt rond 1870 vervangen door de wezen- en armenschool. De museumcollectie komt voort uit de oudheidskamer die vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw was ingericht in het oude stadhuis. Hier stonden allerlei rariteiten die het stadsbestuur in de loop der eeuwen had verworven. Aan deze collectie zijn nadien veel objecten van de overige Bevelandse gemeenten toegevoegd.

De dorpen van Goes

's-Heer Arendskerke

Rond het jaar 1000 ontstaan er nederzettingen aan de kreken Korte Gos en de Schenge, niet ver van de plaats waar de voorloper van Goes ligt. Eén van de leidende families noemt zich naar de Schenge. Rond 1200 laat heer Arend van Schenge in de meest westelijke nederzetting de eerste parochiekerk bouwen. Vandaar de nieuwe naam: 's-Heer Arendskerke. In de middeleeuwen groeit het dorp uit tot één van de belangrijkste van de streek. De kerk en de toren zijn van flinke afmetingen. De heren Van Schenge bouwen bij het dorp een groot kasteel binnen een gracht, slot Schenge. Rondom het kerkhof ontstaat een kerkring met huizen. In de loop van de tijd verdwijnen de heren, waarna het kasteel uiteindelijk wordt gesloopt. Een deel van de kerk treft hetzelfde lot. De kerktoeren blijft een markant punt in het landschap. Door inpolderingen komt het dorp steeds verder in het binnenland te liggen. Gedurende honderden jaren is 's-Heer Arendskerke een puur agrarisch dorp met weinig groei. In de loop van de twintigste eeuw komen er nieuwe straten bij.

's-Heer Hendrikskinderen

Ook dit dorp dankt zijn naam aan een van de heren Van Schenge. Deze Hendrik van Schenge is blijkbaar voortijdig overleden, zodat diens kinderen in de dorpsnaam terecht zijn gekomen. De dorpsbewoners bouwen een gedeelte-lijke kerkring rondom de kerk. Ze leven voornamelijk van de landbouw en het winnen van veen. Als het veen op raakt, stagneert de groei van het dorp. De heren Van Schenge bezitten vlakbij de zeedijk, de 's-Heer Hendrikskinderendijk, een kasteelberg en later een moderner kasteel. Een hoge ambtenaar, Jan Ruychrok van de Werve, krijgt het in de vijftiende eeuw in eigendom. Dan heet het kasteel Te Werve. In de zeventiende eeuw laten nieuwe eigenaren het uitbouwen tot een riante buitenplaats. Nadat het huis nog een tijdje als herberg is gebruikt, wordt het in 1804 gesloopt. Ook de kerk doorstaat de eeuwen niet ongeschonden. Als in 1646 de hervormde gemeente 's-Heer Hendrikskinderen-Wissekerke ontstaat, is alleen de toren

nog intact. De rest wordt in 1805 afgebroken. Twee jaar later neemt men een nieuw kerkje in gebruik dat is vastgebouwd aan de toren. De laatste tientallen jaren is het dorp flink gegroeid en is de kerkring volgebouwd.

Kattendijke

In het poelgebied tussen Kloetinge en Wemeldinge komt in de elfde eeuw de nederzetting Kattendijke tot stand, genoemd naar een lokaal dijkje. Bij een overstroming in 1134 komt dit gebied deels onder water te staan. Een brede geul met de naam de Wijtvliet of Ee ontstaat dan en die ligt hier nog steeds. Het zijn vermoedelijk de ambachtsheren Van de Maalstede uit Kapelle die later de monniken van Ter Doest uit Vlaanderen naar Kattendijke halen. De Monnikendijk herinnert aan hen. Van de kerk, uit de veertiende eeuw, is weinig bewaard gebleven. De toren is in 1640 vernieuwd. Na aanvankelijke groei volgt achteruitgang. In 1747 telt het dorp 23 huizen, met 500 bewoners en nog steeds is het dorp klein. In de late zestiende eeuw komt de ambachtsheerlijkheid in handen van de familie Huyssen. De familie blijft tot in de twintigste eeuw bij het dorp betrokken.

Kloetinge

Aan de andere kant van de Korte Gos, de kreek waaraan Goes ligt, ontstaat Kloetinge. Dit dorp ligt in het territorium van de heren Van de Maalstede uit Kapelle. De natuurlijke verhoging waarop Kloetinge ligt, moet al snel worden opgehoogd vanwege het water. Daarnaast worden in de twaalfde en dertiende eeuw veel kasteel-

De Vermetstraat in
's-Heer Arendskerke

De kerk van 's-Heer Hendrikskinderen
dateert van begin 1800

De Geerteskerk van Kloetinge

Foto boven:
De Kattendijkse Ee heet nu Deesche
Watergang

Dorpshart Kattendijke

bergjes opgeworpen, wat vermoedelijk samenhangt met de vijandigheid tussen de heren Van Schenge en Van de Maalstede. Daarna krijgt de familie Van Borsele Kloetinge in bezit. Bij het dorp komen twee moderne kastelen: Ravenstein en Smallegange. Van beide blijft niets bewaard. Het dorp groeit voorspoedig in de middeleeuwen, wat af te lezen valt aan de kerk. Dit gebouw, omstreeks 1250 in steen gebouwd, groeit daarna uit. De toren komt gereed in 1494 en staat dan nog los van het overige deel. Een kwart eeuw later vormen kerk en toren één geheel. De Opstand tegen Filips II is een zwarte bladzijde. Het onderhouden van de Spaanse troepen die worden ingekwartierd, betekent een zware financiële opgave voor de bewoners. Bij het beleg van Goes in 1572 wordt het dorp twee keer platgebrand. Veel boerderijen worden herbouwd en zijn in hun min of meer oorspronkelijke laat-zeestiende-eeuwse vorm bewaard gebleven. Het Marktveld met de vate heeft zijn historische uitstraling behouden. Op het Geertesplein zijn de vroegere hervormde pastorie en het voormalige gemeentehuis, beide vernieuwd in 1881-1882, opvallende gebouwen. Verscholen tussen hoge bomen ligt er nog een karakteristiek jachthuis.

Oud-Sabbinge

Een verder onbekend gebleven heer Saxbald heeft rond 1000 het gezag over een nederzetting op een kreekkrug in het Schengegebied. Naar hem heet het dorp Sabbinge, letterlijk 'het groepje mensen rondom Saxbald (of Sabbe)'. Tegen hoge waterstanden worden hier en daar woonhoogten opgeworpen. Na 1134 krijgt het hele gebied een ringdijk. Het eiland dat zo ontstaat, wordt bekend onder de naam van het naburige dorp Wolphaartsdijk. De heren van Sabbinge bouwen een kasteeltje dat in 1321 wordt verwoest. Het herbouwde kasteeltje, het Hoge Huis, bestaat nog steeds. Sabbinge wordt al in 1216 bij de parochies van Zeeland genoemd. De kerk raakt in 1572 ernstig beschadigd. De toren wordt opgelapt en doet dienst als baken voor de scheepvaart. In 1805 breekt men de toren af en in 1807 ook de school. De fundamenteën zijn recent opgemetseld om een beeld van de middeleeuwse kerk te geven. Oud-Sabbinge is een klein kerkringdorp gebleven, met een overwegend agrarische bevolking. In tegenstelling tot andere zeer kleine dorpen en gehuchten heeft het na 1600 nooit een eigen dorpsbestuur gehad.

De opgemetselde fundamenteën van de middeleeuwse kerk van Oud-Sabbinge

Wilhelminadorp

In de nieuwe Wilhelminapolder die in 1809 met Rotterdams kapitaal wordt ingedijkt, komt langs het kanaal Wilhelminadorp tot stand. Vader en zoon Van den Bosch brengen de polder tot bloei. De directie heeft graag de beschikking over een vaste ploeg van arbeiders en laat een dorp bouwen bij de ophaalbrug. Wilhelminadorp groeit uit tot een echt dorp, met een school, hervormde kerk en begraafplaats. De bloei van de landbouwonderneming betekent ook de groei en bloei van het dorp, dat op den duur Kattendijke, waartoe het gemeentelijk behoort, overtroeft. In de polder biedt de moderne landbouw werk. Daarnaast staan er enkele meestoven. Rond 1920 komen verderop in de polder de Blauwe en de Rode Wijk gereed, genoemd naar de kleur dakpannen van de huizen. Na de oorlog zoeken veel jonge landarbeiders hun werk in Goes, terwijl op het land de mechanisatie verder doorzet. Tegenwoordig is Wilhelminadorp een gezochte woonplaats door zijn ligging aan het kanaal.

Wolphaartsdijk

In de elfde eeuw ontstaat ten zuidoosten van Sabbinge een tweede bewoningskern in het Schengegebied. Een onbekende Wulfard laat hier een klein dijkje opwerpen. In 1216 bestaat de parochie Wulfardesdike al. Later wordt heel het eiland zo genoemd. Het is dan verdeeld in Sabbinge, Oostkerke (Wolphaartsdijk) en Westkerke, die midden twaalfde eeuw na een overstroming binnen één ringdijk komen te liggen. Deze dijk houdt stand in 1288, als Melis Stoke in zijn Rijmkroniek dicht: *“Al Zeelant verdranc sekerlike, sonder Walchren ende Wolfaertsdike.”* Bij latere vloedén krijgt het eiland alsnog zijn deel. Midden veertiende eeuw gaat Oostkerke ten onder, waarna in 1370 herdijking volgt. Ook hier woont een adellijke familie op een kasteel. Tot in de negentiende eeuw zijn restanten van dit kasteel in Oostkerke zichtbaar. Ten tijde van de Reformatie wordt de kerk van Oostkerke als hervormde kerk in gebruik genomen. Deze wordt in 1861 afgebroken en vervangen door de huidige, in neo-byzantijnse stijl gebouwde kerk. Door de eeuwen heen is het dorp op de landbouw gericht. Met de inpoldering van de Wilhelminapolder komt het eiland aan Zuid-Beveland vast te zitten. Vanaf 1849 wordt een veerdienst onderhouden op Kortgene. Een conflict over het windrecht in 1893-1895 resulteert in een extreem hoge windmolen bij het dorp. Om aan onduidelijkheid over de plaatsnamen op Wolphaartsdijk een einde te maken vervangt de gemeente in 1960 de dorpsnaam Oostkerke door de oude naam Wolphaartsdijk. Met het Drie-Eilandenplan in 1961, onderdeel van de Delta werken, breekt voor het dorp een nieuwe tijd aan. Het recreatiegebied Veerse Meer komt tot stand, wat een toename van het toerisme tot gevolg heeft.

Een conflict over de wind resulteert in een extreem hoge molen in Wolphaartsdijk

De directie van de Wilhelminapolder laat een dorp bouwen bij de brug

Leonard Springer en de Oostvest

Op prenten uit de achttiende eeuw is te zien dat er op de wallen rond het centrum veel groen aanwezig is (zie foto p.2). Al in die tijd vormen de voormalige verdedigingswerken een aantrekkelijk wandelgebied. In 1919 gaat het gemeentebestuur akkoord met een voorstel van de gemeentelijke bouwmeester F.G.C. Rothuizen om de groengordel rond Goes te verder te verfraaien. De opdracht gaat naar de Haarlemse tuinarchitect Springer.

Springer maakt een ontwerp met veel variatie. Om het verrassingseffect te versterken, ontwerpt hij nieuwe wandelpaden. Zo komt er een bijzonder park tot stand. Bij een opknapbeurt rond 1950 vergeet men bij het herplanten van bomen of struiken het oorspronkelijk ontwerp er bij te pakken, waardoor er unieke doorkijkjes verdwijnen. Gelukkig wordt er tegenwoordig bij aanpassingen van de beplanting weer gewerkt vanuit de uitgangspunten van Springer.

Bebouwing op de wallen

Een groot gedeelte van de huizen op de wallen is van rond de eeuwwisseling. Het gaat veelal om eenvoudige woningen, waarvan een gedeelte nu wordt gebruikt als opslagruimte voor de winkels aan de Lange Vorststraat. Op de Oostwal zijn er in de periode 1925-1935 diverse vrijstaande en soms, twee of drie onder één kap gebouwd in een zakelijke expressionistische villa's stijl, goed passend in dit parklandschap (zie foto p.2). In 1930 is een deel van de Oostvest heeft ooit plaats moeten maken voor een parkeerterrein. Het gemeentebestuur heeft het plan opgevat op deze plaats ondergronds te laten parkeren en om de vesten hier weer terug te brengen. In de toekomst zal op deze plaats dus misschien weer water zijn en kan ook hier het ontwerp van Leonard Springer in ere worden hersteld.

SPRINGER, Leonard Antonij (1855-1940)

Leonard Springer is een zoon van de kunstschilder Cornelis Springer. Als kind verzamelt hij planten in de vrije natuur en volgt hij de uitbreiding van het Vondelpark. Dit brengt hem waarschijnlijk op de gedachte zich in de tuinkunst te bekwamen. In 1880 wint hij een openbare prijsvraag van de stad Arnhem voor de aanleg van een park, het begin van een reeks opdrachten. Springers ontwerpen voor de Nieuwe Oosterbegraafplaats (1889) en het Oosterpark (1891) te Amsterdam worden bekroond en uitgevoerd. Later ontwikkelen zijn ontwerpen zich meer in functionele richting. Hij maakt een plan om de Haarlemmerhout te herzien dat na veel tumult grotendeels wordt verwezenlijkt. Hierna krijgt hij opdrachten voor parken en tuinen door heel Nederland, waaronder Goes. Eén van zijn bekendste scheppingen is nog steeds 'Thijsses Hof' (1925) in Bloemendaal.

Wilt u meer weten over Goes? Kijk op:

www.goes.nl | www.destoomtrein.nl | www.goespromotie.nl | www.hmdb.nl | www.smbgoes.nl